

Ўзбекистон

ОЗБЕКИСТОН
АДАБИЙТИ ВА САНЪАТИ

1999 йил

АДАБИЙТИ ВА САНЪАТИ

ХАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

• 16 июл, №29 (3516) •

ДАЪВАТКОР СЎЗ ЭҲТИЁЖИ

«Маънавият ва маърифат» кенгасини тузиш ташаббус гурӯхининг Вазирлар Маҳкамасида бўлиб ўтган мажлисида маънавият ва мақфура борасида зарур ва мухим ишлар амалга оширилаётгани, мустақиликнинг дастлабки кунларидан бошлабоқ бу соҳага жиддий эътибор берилётгани, аммо шунга қарамай, мағкурувий тарғибот ишлари ҳамон оқсаётгани тақиқид килиниб, «Ортошомиз» томонидан мақфура ва маънавият соҳасида белгилапётгани вазифалар нега тўла бажарилмаяти, истиқол гоялари тарғиботи нега суст, зиёдлар, хусусан фан обраборли, олимилар, шоир ва ёзувчilar, «Маънавият ва маърифат» маркази ходимлари нега лоқайдлар...» деган ҳақиқи саволлар ургатлашанди.

Бу саволлар бугун айни зиёдлilarга қаратилаётгани ҳам беъз исрас. Жамият олдида турган мухим вазифаларни ҳалқа етказиша, истиқол мағфаатларини ичи ва таъси хурухлардан ҳимоя қилишда, янги замон кишиси дунёкаршини шакллантиришда, ёшларни тугри йўлга бошлашда, уларни нопон йўллардан асрарда зиёдлilar, айниска, ижодкорларнинг даъваткор сүзи, шахсий ирати, вokea-ҳодисалар моҳиитини тушунитириб бера олиш маҳорати ва, қолаверса, уларни тарғиб қўлаётгани қадрияларга шахсий садоқатлари мухим аҳамият касб этади.

Мустақилик саккис ёшга тулди. Лекин кураш давом этмоқда. Миллатнинг бирлигига, тинчлигимизга қилинётган хуржлар, ошкорса ва пинхона галамисликлар ҳамон тұхтагани йўк. Олис ва яқин атрофларимиздан юртимизга турли гаразли нияттар турға хил никобу либосларга уралиб кириб келмоқда. Ёшларнинг онги, дунёкарши бундай пайтда қайси томонга қараб бурилади, улар қалбida не қадрияларни ушигни уради - бу ҳоллар бугун бағот катта ва ҳал қуличи аҳамият касб этмоқда. Бундай пайтда, табииий, ижод ахлиниң ҳалқ осрасига юриши, ижодий мулоқотлар, даъваткор сұхбатлари ёшлар онги учун кураш натижасини Ватан ва миллат ёртаси фойдасига ҳал килиди. Демакки, таъсиричан, жозигандор сўзининг қадри бугун ҳар қаочонидан ортган. Бу сўз жойларга тупа ва мукаммал етиб бора, аҳоли турли қалтамларни қалбидан жой олса, ҳётининг мурракаб чорраҳаларида иккиласи турган в йўленин йўқотган, адашганларга нахот йўлуни кўрсатса, уларни тубсиз жарлик ёқасидан кайтарса - шундагина зиёд ўзининг зиёдлики вазифасини уddyалаган, инсоний бурчани бажарган ҳисобланади.

Лекин ўзирни бундай бўлаётгани йўк. Тарғибот-ташвиқот ишларига доир тадбирларнинг аksariyati шахарларда, марказий корхона ва муассасалarda ўтказилмоқда. Бундай тадбирларга кўпичча бир ҳал кишилар тақлиф этиладилар: тингловчilар ҳам, маъруzaçilardar ҳам бир хил. Нотиқ ҳаммага маъым фикрларни қайta-қайta тақрорлайди, ҳамма мажлисларда бехато қатнашадиган, ҳатто мажлисларни залиди узининг доими ўринидаги эга бўлган тингловчilар esa ба гапларни ҳомуза тортиб қайta-қайta тинглайдилар. Сұхбат бошидаёт салобатли президиум уз жойини ёгалганди, «саволлар ёзма равища берилсин», дега мажлислин руҳи олдиндан белгилаб кўйилиди.

Ташаббус гурӯхи мажлисида таъкидлаб ўтилганидек, мамлакатимизнинг бир гурӯх фоъл ёзувчilari, шоирлар, айрим олимлар Президентимиз Ислом Каримов аспарларida олга сурғланган истиқол долғоянини ҳаммаси ҳам одамлар орасига интилаётгани, зиёди сифатида бугун унинг үрни эл даврасида ёзанлигини хис таётган йўк. Айрим қаламаклар сукут сақлаб туришиби. Эски гиналарни ҳамон кўтариб юрганлар, ўрта йўлдан ётиёткорлик билан ими-жимида қадам ташлаётгандар ва янга шунчаки силик кузатувчи бўлуб турганлар хам бор. Феврал воқеалари бундай наулиницидан истиқол мағфаатларига катта зиёд этишини кўрсатди, кимнинг кимлигини ҳалқ ҳам, жамият ҳам очиқ-равшан тушунни олиши зарурлигини ошкор қилиди. Мен зиёлман, ёзувчiman, вақтида фалон-фalon ишлар килганиман, дега кўракка уриб юришлардан фойда йўк. Замон ўзгарди, одамларнинг онги, тафакkурidda ўзгаришлар юз бермоқда. Бугунги куннинг гали гера, ёртаси қандай булишини тасаввур этадиган, ҳар биримизнинг бу йўлдаги бурч ва вазифаларимизни аниқлаб берадиган янги ишлар керак. Янги маъруzelар, янги даъватлар зарур.

Бу ишга ёзувчilar, шоирлар, журналистлар, жамики ижодкор зиёдлilar - санъаткорлар, муйжалам соҳиблари, кино усталири бор кўшишлари талаб этилади. Янкида газетамизда Бадий, академизмиз изходкорлар уюшимаси азоси Гулнора Рахмон кизининг «Санъат яхшилика бошлайди» сарлавхали маколаси эълон қилинди. Унда муаллиф «Ўз изходимиздан ортиб ҳар куни бир соатдан, бир хафта, ҳеч бўлмаси иккича марта бошларга ўз санъатимизни ўргатдайлик. Президентимиз, қаниди ҳаммалариниғи багримга боссан, деб турганларидан, биз ҳам истеъодли болаларимизни багримизга олайлик. Ахир, болаларимизга санъатни биз ўргатмасак, маънавиятдан биз сабоқ бермасак, бошча банд қуловчilar топилиб колади...» деб ёзди.

Бу жуда мухим гап. Бушлик, қарда пайдо бўлмасин, унга интилувчilар, уни уз қарашлари билан туддируvchilar кўпайди. Вояга етавтган усмир кимнинг таъсирида бўлди: у бизнинг бадий сизумизни ўқийдими ё галамисларнинг душманлик руҳидан ўзилган вақарларни титклийдими; театранда чинакам санъат асарини томоша қилиб, қалбида Ватанга, миллатга садокат тўйтулари жуш урадими ё бир корону бурчада аламзодаларнинг дийдийсими ўшиштади; ҳалоллик, иймон бутлиги турғисидаги фойдали маърузамизни тинглаб ёмон йўллардан қайтадими ё өйноларда таъсирида қолиб кетиб, ҳалқига, миллатига, ота-онасига хиёнат қилидими - буларнинг ҳаммаси бугун сизу зиддий ҳалқ зиёвиларига болгли бўлиб турди.

Ва, ниҳоят... Бугун одамлар қалбига йўл топиш, улар билан давра сұхбатлари куриш, баҳс-мунозара олиб бориш кечаги утган кунимиздагидек осон иш эмас. Одамларни энди жимхимадор жумлалар, савағ фикрлар, зерилини ва ҳавоий рақамлар билан кириклиб бўлмайди, руҳлантриб ҳам. Бугунги тингловчи бутунлай бошкада. У энди бироз шаддод, бироз беттагочар. У кечаги утмишдошига ушҳаш, нима дессангиз «э», шундокмит?», дега чапак чалиб ўтиравермайди. Нега шундок, нега манз бундок эмас, деб сурйади. Ҳакиқатни билгиси келди, тупа, равшан маълумотларга чаноқ у. Айниска ёшлар даврасига борган тарбиботчilар бундай ҳолатларга тайёр бўлишлари, эн аввало узлари мамлакатимизда кечатгандек вokea-ҳодисалар моҳиитини тупа аংগল এতে আসে।

Ахмаджон МЕЛИБОЕВ

Сафар БАРНОЕВ ВАТАН, БУ – ЭЗГУЛИК ЙЎЛИДИР

— Сафар ака, сизнингча, Ватан нима? Уни англаш жараённи қандай кечади? Сиз болаларнингизга вата –

ни қандай тушунитирасид?

— Бола түгилгандага унга исм кўяним.

Кулоғига азон айтиб унга ўз исмини айтамиз. Бола ўз исмини ил дафа

дан ўндан эшитди. Уни бирор чи-

крганда ана ўси билан ўзини та-

нидида ва танилади. Агар бошқа ис-

билан чиқаралар ҳаралмайди.

Мактабга боргандиа ундан: «Сен

кайси қишлоқдансан? Ота-онанг ким?»

— Деб сурйади. Шу тарзда бола уз

кишлогини, ота-онасини таниди. Ша-

хароти ўкишга ёки ишга келгандиа ун-

дан кайси туманди. Кайсанда ватанни

жадидаги маколаларини ўқиганни

ман. Айтинг-чи, сиз ўша шоирлар

ишини билганинг туфайли уларнинг

номини эслаш ва эслатиш

учунни ёки ўша деб адабий муз-

тини тасвирлаш учунни ва ёки юра-

гингиздаги армонин изкор этиши ор-

кали ўзинингизга таскин бериш учун-

ни – нима учун ёзасид?

— Улар юксак инсоний фазилатлар

этиги эди. Адабиёт беминнат хизмат

килган фидойи ёзувчilар эди. Энди

инингда сен билан бирга юрган, бир-

га иход килган одамларни эслаш,

уларнинг номини ёшларга ибрат килиб

куртасидан керак. Бу иш ҳам одам-

ларни кадрлашга киради.

Биринчидан, ана шунака эсадаликлар

туфайли ҳалк ўша одамларни таниди.

Иккичидан, ёшлар ҳам ўзининг, ҳам

атрофдагиларнинг кадрига этиши ўр-

ганиди. Вакти-вақти билан киради.

Инга ичори киради, киради, киради,

киради, киради, киради

Гулчехра
ЖУРАЕВАШАМС
ТАНГИНА
ЭТАВЕРДИ

XXI аср

Сени кўрмоқ истайман, умидли аср,
Не тақдирлар битурсан замондошинга,
Кучогингдан туғилар не зуко насл,
Қай савдолар бор экан улкан бошингда...

Сени жаннат қушидай этгум тасаввур,
Олпок қанотлариндан ёғилгай фараҳ.
Ер юзини қопласин хуррият, сурур,
Хар юлдузинг бир баҳтдан бергувчи дарак.

Охуларинг сакрасин ўнгу сўлларда,
Уйларимиз томига кўнсин булуплар.
«Дард» деган газандани кувгин диллардан,
Тўйиб гулоб ичайлик, кўпайсан гуллар...

Кўзларинг — икки кўёш, чақнор шодликдан,
Кўксинг бутун, тешмагай безори бир ўқ.
Дастурхонлар пурнеъмат бу ободликдан,
Оналарнинг юзида ғам йўқ, ташвиш йўқ...

Хар манглайга ёзурсан нақшона бир байт,
«Сендан файрат, Аллоҳдан баракат, мааддат». Калбда қолмас армонлар, рост эмасми, айт,
Уша кун насиб этин менга ҳам фақат!

ЎҲШАЙДИ-КУ

(Ўҳшатма)

Сўйласам, шу дилбарим аълого ўҳшайди-ку,
Ҳәйтим гулшанида танҳоға ўҳшайди-ку,

Сўзлари дуру гавҳар маънога ўҳшайди-ку.
Фозила, ақли расо донога ўҳшайди-ку.

Биллурму нур чехраси — зиёга ўҳшайди-ку,
Уёлиб боқишлари ҳаёга ўҳшайди-ку.

Парвона айлаганда сабога ўҳшайди-ку,
Муаттар анбаридан сафога ўҳшайди-ку.

Қўллари гар бўйнингда, давога ўҳшайди-ку,
Кирк ҳунар чаманидан садога ўҳшайди-ку.

Этакка тушар соchlар — дарёга ўҳшайди-ку,
Багрида қўёш ўйна, дунёга ўҳшайди-ку.

Қоракўз дилбандига фидога ўҳшайди-ку,
Покиза қалби илиа дуга ўҳшайди-ку.

Жононлар ватанида зебога ўҳшайди-ку,
Мұхаббат оламида вафога ўҳшайди-ку.

Сўйласам, шу дилбарим аълого ўҳшайди-ку,
Ҳәйтим гулшанида танҳоға ўҳшайди-ку.

Мен сизни севигида султоним, дедим,
Сиз мени мұхаббат достоним, атанг,
Мен сизни дилимга дарддошим, дедим,
Сиз мени ҳаётда сафдошим, атанг.

Мен сизни суюнган тогим, деганман,
Сиз мени роҳатбахш гулбогим, атанг.
Мен сизни кувоним, шоним, деганман,
Сиз мени ишончим, иймоним, атанг.

Мен сизни бошимда посбоним, дедим,
Сиз мени бегубор осмоним, атанг.
Мен сизни давлатим, сарбоним, дедим,
Сиз мени баҳтиёр армоним, атанг.

Мен сизни ўйимнинг устуни, дейин,
Сиз мени юраги бутуним, айтинг.
Мен сизни эркалаб чолгигам, дейин,
Сиз мени кампирим, болим, деб айтинг.

Агар шул қасамдан қайтсан, сўламиз,
Қайтасак ер-кўкда бирга бўламиз.
Саратон, қаҳратон бизга баривер,
Балою қазолар — биздан нариди...

ТАСЛИМ...

(Манзара)

Осмон ҳам бир ўртдек салтанат бўлса,
Унинг ҳалқи эмиши ою юлдузлар.

Султони — кўёшнинг чехраси кулса,
Гулдирак, гоҳ ҷақмоқ тинчини бузар.

Оқ байроқ — булутлар сузар ноилож,
Ғойибдан гойлига кетаверади.

Бошида яркабр ҳамон олтин тоҳ,
Шамс эса тантана этаверади!

ЧОРША БАХШИНИНГ ШАВҚИ

Шу йилнинг кузида «Алломиши» достони тўйига бағишилт үтказиладиган тарихий анжуманга сурхондарёлик бахши-шоирлар, фолклоршунос олимлар ҳафсаля билан тайёргарлик кўраятилар. Чунончи, вилоятнинг Ангор туманида яшовчи ёши етмишга борган Чорша бахши — Чоршибан Рахматулла уғли њх бир йил 1999 йилдаги каби илҳом, шавқ, икни бир ижодий кувват билан достон, терма айтмаган эди. Филология фанлари номзоди, Термиз Давлат университети доценти Рузикул Мустафоқулов эса бахши бободан «Алломиши» достони туркумiga киркуви достонларни тинимисиз ёзб олиши билан банд.

— Достон, термалар ижод килиш, сўзларни бами-

Пойнига етаётган йигирманчи юз йилликнинг энг машхур, оламшумул, жамики одамзодни лол қолдирган воқеалари рўйхатини ҳар ким ҳил тартибда тузиши мумкин. Бирор, бу рўйхатларнинг ҳаммасига айни асрда иккита жаҳон урушининг булиб ўтгани, ядро куроли қашф этилиб, инсоннинг ўзига қарши ишлатилгани, одамнинг коинотга парвоз килгани, «Титаник» ва Чернобил ҳалокати юз бергани, СПИД касаллигининг пайдо бўлгани сингари ҳодисалар, албатта, киритилади. Ва аминманки, барча рўйхатларнинг бошида бу асрнинг энг асосий ҳодисаси сифатида бир мудиши воқеа биллади. Агар асримга тонготарида дунёга келиб, унинг сунгидаги ўз-узини маҳв этган «социализм» деб аталиш ултилининг инсоният бошига соглан хисобсан куфатлариди. Башка оламшумул ишларнинг аксариати рўйхатида ҳам унинг қандайдир алокаси борлиги туфайли бу ҳодисани биринчи қилиб ўзига тўғри келади.

Хуш, аслида бу қандайди ҳодиса эди? Нега у юз берди ва мана учун инсониятнинг бунчалар узоқ овора килди? Большевикларнинг кирдикорлари чиндан ҳам коммунистик ғояларнинг ҳаётини кўрниши эдилими? Бугунга келиб огули ғояларнинг буткул йўқ бўлиб кетгани ростими?

Етимш йиллик яқин тарих ҳақида тугилаётган шу сингари мураккаб саволларнинг чеки-чегараси йўқ. Уларга жавоб излаш мақсадида мозий сари йўлга отланган сайдхъларнинг ҳам. Бирор уларнинг кўпчилиги бундай «саёҳат»да илк бор юргани туфайлими ўхуд буни бор-йўқ, саёҳат деб ўйлаб, йўл давомида учраши тайин бўлган даҳшатларга руҳан тайёр эмасликлари боисими, уга тез таъсирчанликлари, ҳайратларнинг тоши ёнгиллиги панд бериб, юзаки таассуратларга, нотуғри ҳукм-хулосаларга йўл кўймодалар. Холбукни, фақат коралаш, куруқдан-куруқ инкор, тарихни хис эмасликларни таомойллари фанда ҳам, бугунга замондошимиз дунёкаришида ҳам жиддий ўзигариш ясолмасмаси баробарида ҳатто уларнинг зараврига хизмат қилиши ҳам мумкин...

Масаланинг янга бир мураккаб ҳижати бор. Гап шундаки, ҳамма нарса ҳақида, хусусан, тарих түррисидаги одамзоднинг — қадимшумош олимнинг, публицистнинг, файласуфнинг мулоҳазалари, беистисно, нисбий кимматига эга бўлади. Ҳар бир одам ўзи айтиётган мулоҳазани, чиқарабётган ҳукм-хулосаларни ҳақли равишда тўғри деб ўйлайди ва ба табии ҳам. Агар бунинг тескариси бўлса эди, бу одамдан шубҳаланиши тўғри келади. Лекин кўплаб фактлар асосига курилган, узоқ ва ҳар томонлама текширудан ўтган манбаларга суннинг бўлмасин, албатта, ҳулиниши керакдир. Колаверса, бу бизнинг ҳам оталаримиз тарихи, уларнинг аччики қисматлари баёндидир.

Иккичидан, тарихи коладигани, унга бир юнга бор-йўқ, саёҳат деб ўйлаб, йўл давомида учраши тайин бўлган даҳшатларга руҳан тайёр эмасликлари боисими, уга тез таъсирчанликлари, ҳайратларнинг тоши ёнгиллиги панд бериб, юзаки таассуратларга, нотуғри ҳукм-хулосаларга йўл кўймодалар. Холбукни, фақат коралаш, куруқдан-куруқ инкор, тарихни хис эмасликларни таомойллари фанда ҳам жиддий ўзигариш ясолмасмаси баробарида ҳатто уларнинг зараврига хизмат қилиши ҳам мумкин...

Бирор одамга қоладигани, уни юнга ундаидигани шуки, биз олам ва одам ҳақида, гарчи нисбий бўлсин, иложи борича кўпроқ ҳақиқат битилган асарларни излаймиз, шулагар ишончимиз (улардан-да чукурқор ҳақиқатларни топлигунга қадар!), улардан имлий ва маънавий озиқ олбисидир.

Хусусан, XX аср ўлати бўлмиш социалистик тузум ҳақида, унинг «доҳийлари» килган хуњрезликлар тўррисида нисбатан «батафсил», реал манбаларга бўй, энг муҳими — тўғри нутқан назардан турбади. Иштаганнинг олтинлари ғояларни топлигунга қадар!

Хамма реалистлар сингари улуг драматург Шиллер дунёни бошқарувчи куч деб иккита нарсани санағанди — мұхаббат ва бойли!

Мана шу «кўн жодугар» одамзодни ҳар кўйга солади беҳашорат қылганда у. Большевиклар, айни-айни, унга ўтда кўйимас савда қўймас етакчилари ҳам ўзларини ўта реалист санардилар. Шу сабаб улар дунёни бошқаршига учун бир нарсанинг ўзи ҳам етади деб хисоблашди, бу ишга мұхаббатни аралаштириб ўтириши эп кўришмади.

Кунгил аралашмаган, мұхаббат ва ҳисобдан беҳашорат қылганда, унга ҳар қанча «улуг» бўлмасин, натижаси олдиндан маълум.

И. Бунич. «Партиянинг олтинлари». Тошкент, «Маънавият» нашириёти, 1999.

АСРНИ ҲОРИТГАН ҲОДИСА

хизмат кўрсатувчи ҳар хил соҳаларнинг қоғозларинимизлар экан, Ленин уларга бериладиган озиқ-оқатларнинг хилларини диққат билан кузатиб турган. Бу оқатларнинг хилларига, албатта, увладурдукнинг уч нави, гўштнинг хилма-ҳил навлари, колбаса, пишок, тансиқ балиқлар, Ленин ўзи жуда яхши курдиган шўр бодиринглар, кўзикоринлар, уч хил коғе кирган...

Албатта, айтишингиз мумкин — Лениннинг кичкинагина қорни қанча ҳам нарсани сидирилар, еса ебдида, деб. Афуски, Ленин ва ленинчиларнинг курсоқларнинг туби тешик экан... ба у курсоқлар шу кадар учригани, сал бўлмас, дунёнинг олтидан бир кисмини биритар деди...

Шуро тарихида бирон йил бўлмаганки, халқнинг бирор қатламини қатли ом қилиш учун недир кампания ўйлаб топилмаган бўлсин. Фуқаролар уруши, колективлаштириш, «халқ душманларини тутагиши, космополитизмга қарши кураш, атеизм, партия сафларини тозалаш сингари унлаб йилларга чизулган репрессияларда бўлса миллионлаб бегунон кишиларнинг азиз умри курбон қилинди. «Халқ ҳокимияти» унвонини ўзига тақиб олган бу раҳбарият айни ҳалқни хоҳлаган йўлга бошлар, унинг вакилларини бир-бир ишга солиб, ҳар иккни томон жасади устида кузунгандай совуқ роҳат туряди.

Болшевизм юзлаб миллатлар бошига соглан кургулилар тафсилоти билан китобнинг ўзидан таниши имконияти бўлганини кутилган таҳдиди.

Бирор тарихида бирон йил бўлмаганки, халқнинг бирор қатламини қатли ом қилиш учун недир кампания ўйлаб топилмаган бўлсин. Фуқаролар уруши, колективлаштириш, «халқ душманларини тутагиши, космополитизмга қарши кураш, атеизм, партия сафларини тозалаш сингари унлаб йилларга чизулган репрессияларда бўлса миллионлаб бегунон кишиларнинг азиз умри курбон қилинди. «Халқ ҳокимияти» унвонини ўзига тақиб олган бу раҳбарият айни ҳалқни хоҳлаган йўлга бошлар, унинг вакилларини бир-бир ишга солиб, ҳар иккни томон жасади устида кузунгандай совуқ роҳат туряди.

Бирор тарихида бирон йил бўлмаганки, халқнинг бирор қатламини қатли ом қилиш учун недир кампания ўйлаб топилмаган бўлсин. Фуқаролар уруши, колективлаштириш, «халқ душманларини тутагиши, космополитизмга қарши кураш, атеизм, партия сафларини тозалаш сингари унлаб йилларга чизулган репрессияларда бўлса миллионлаб бегунон кишиларнинг азиз умри курбон қилинди. «Халқ ҳокимияти» унвонини ўзига тақиб олган бу раҳбарият айни ҳалқни хоҳлаган йўлга бошлар, унинг вакилларини бир-бир ишга солиб, ҳар иккни томон жасади устида кузунгандай совуқ роҳат туряди.

Бирор тарихида бирон йил бўлмаганки, халқнинг бирор қатламини қатли ом қилиш учун недир кампания ўйлаб топилмаган бўлсин. Фуқаролар уруши, колективлаштириш, «халқ душманларини тутагиши, космополитизмга қарши кураш, атеизм, партия сафларини тозалаш сингари унлаб йилларга чизулган репрессияларда бўлса миллионлаб бегунон кишиларнинг азиз умри курбон қилинди. «Халқ ҳокимияти» унвонини ўзига тақиб олган бу раҳбарият айни ҳалқни хоҳлаган йўлга бошлар, унинг вакилларини бир-бир ишга солиб, ҳар иккни томон жасади устида кузунгандай совуқ роҳат туряди.

Бирор тарихида бирон йил бўлмаганки, халқнинг бирор қатламини қатли ом қилиш учун недир кампания ўйлаб топилмаган бўлсин. Фуқаролар уруши, колективлаштириш, «халқ душманларини тутагиши, космополитизмга қарши кураш, атеизм, партия сафларини тозалаш сингари унлаб йилларга чизулган репрессияларда бўл

